

Annales Okulu, Marc Bloch ve “Tarih Savunusu: Veya Tarihçilik Mesleği” yapıtı üzerinden Bloch’un tarih anlayışı

Ceren Yeğen*

Özet

Annales Okulu toplumları geçmişi olduğu kadar geleceği niteliğinde de olan tarih için farklı bir anlayış benimser. Okul geleneksel tarih anlayışı yerine, birçok disiplinle ilişkili olan kapsamlı bir tarih yaklaşımına odaklanır. Annales’in birçok temsilcisi bireyin yaşam ve eylemlerini multi-disipliner biçimde ele alarak anlamaya çalıştı. Bu çalışmada Annales Okulu’nun "yeni tarih teorileri" ve Marc Bloch’un (Annales’in kurucularından biri) tarih anlayışı ele alınacaktır. Bloch tarafından kazandırılan yenilikler ve yöntemler, tarihi ve toplumu analiz etmek adına incelenecektir.

Anahtar kelimeler: tarih, Annales Okulu, toplum, gelenekselcilik, sosyal disiplinler

Annales School, March Bloch and his conception of history via his work “Argument of History or the Profession of Historiography”

Abstract

Annales School adopts a different conception on history means societies’ both past and future. The school focus on a comprehensive history approach which is associated with many science instead of traditional history conception. Annales’ many agents tried to understand individual’s live and practices with a multi-disciplinary form. In this study, Annales School’s “new theories of history” and Marc Bloch’s (one of the founder of Annales) conception of history will be examined. The novelties and methods are gained by Bloch, will be examined as part of analysing the society and history.

Keywords: History, Annales School, society, traditionalism, social disciplines

Giriş

Tarih, toplumların yalnızca anlatıdan ya da yazılı kaynaklardan edinilen mazisi değil; hem geçmiş, hem de gelecektir. Bu anlamda tarih için salt maddi ya da manevi geçmiş tanımlaması yapmak da yanlış olacaktır. Eylemsel anlamda yazı ile başlayan tarih aslında; “insanın, kayıt tutması, önemli olaylara tarih düşüp toplumsal hafızaya hem yazılı hem de sözlü şekilde kaydetme çabası, çok çeşitli şekillerde yapılan en eski insan faaliyetini” nitelendirmektedir (Yelken, 2007: 10). Feyerabend (1991: 21) ise tarihin kazılar, tahminler ve garip olaylarla dolu olduğunu ve bu durumun bireysel eylemlerdeki değişimin, karmaşıklığın ve söz konusu eylemlerin sonuçlarının tahmin edilemez oluşunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

Bahar’a (2013: 13) göre “her olay, zaman, mekân ve yaşayan kişi içinde özel koşullara sahiptir.” Bu yüzden, geleneksel olsa da tarihi anlamak hususunda dönemin koşulları büyük önem taşımaktadır. Tarihin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği tartışmaları sürerken, 1929 yılında Fransa’da Marc Bloch ve Lucien Febvre tarafından kurulan ve bir derginin adı olan Annales, Fransız tarihçiliği için de, yeni tarih yazım anlayışı için de adeta bir ekol olmuştur. Annales Okulu; sosyoloji, ekonomi, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi çeşitli toplum bilimleri ile işbirliğini sağlayacak bir

* Muş Alparslan Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-posta: c.yegen@alparslan.edu.tr

tarih anlayışı geliştirmek üzere kurulmuş, önceliği ise kronolojik tarih anlayışı yerine, sorun ve birey odaklı sosyal disiplinlerle işbirlikçi bir tarih anlayışı olmuştur. Bu çalışmada Annales Okulu'nun kapsamlı şekilde anlaşılması için genel anlamda Annales Okulu ve yeni tarih anlayışı ile getirdikleri yöntemler, Annales'in özellikle ilk dönemine damgasını vuran Marc Bloch'un tarih anlayışı, Annales'in önemli etkileri, Annales'e yönelik eleştiriler ve Türkiye'de Annales'in etkileri gibi konular ele alınacak, genel çerçeve ile bu yenilikçi tarih ekolü incelenecektir.

Annales Okulu

Marc Bloch ve Lucien Febvre önderliğinde yayınlanmaya başlayan Annales, bir derginin ötesinde kapsamlı bir tarih anlayışı olmuştur. Burke'a göre ilk sayısını 1929 yılında çıkaran Annales'in kuruluş sebebinin; önderlerinin 1928 yılında toplumsal ve ekonomik bir tarih algısı çerçevesinde, diğer dergilerden farklı olarak tarihe yaklaşmak istemeleri olduğu varsayılmaktadır. Annales için Paris'e gelen Bloch ve Febvre dergi ile önemli bir başarı elde etmiş, hatta Bloch'un II. Dünya Savaşı'nda esir düşerek ölmesi bile bu başarıyı gölgeleyememiş, çalışmaları daha sonra Febvre sürdürmüştür. Burke, bu anlamda iki ismi de "tarih devriminin öncüleri" olarak niteler. Ona göre, geleneksel anlatının yerine sorun merkezli bir tarih anlayışı belirlemek, siyaset yerine merkeze bireyi almak ve bu amaçları gerçekleştirmek anlamında disiplinler arası bir tarih anlayışı hedeflemek Annales'in kuruluş ilkeleridir. Bloch'un ölümünün ardından dergi yönetimi ile ilgilenen Febvre'den, 1956 yılında Annales'in yönetimini devralan Braudel'in Jacques Le Goff, Ammanuel Le Roy Ladurie ve Marc Ferro gibi genç isimleri dergiye dâhil etmesi derginin yapısını gençleştirmiş, önemli bir yenilik getirmiştir. Bu anlamda Burke Annales hareketini üç ana evreye ayırmaktadır; birincisi farklı bir tarih anlayışını temel alan kuruluş dönemi, ikincisi metod ve kavramların tartışıldığı okul olarak adlandırılabilir dönem ve üçüncüsü ise bazı grup üyelerinin sosyo-ekonomik tarih yerine sosyo-kültürel tarih anlayışına yöneldikleri, bazı üyelerin de tekrar siyasi tarih ve anlatıya geri döndükleri parçalanma dönemidir (Öztürk, 2004: 208-210).

Annales'in yeni bir tarih anlayışı hedefi ile yola çıkmasının en önemli sebebi aslında tarihi tüm sosyal olgular ışığında incelemek arzusu ve gerekliliğidir. Annales Okulu'nun yeni bir tarih anlayışı ile yazımını ortaya atmasının ilk ve en önemli nedeni; geleneksel tarih yazımının güvenilir olmadığı ve pozitivist anlayışa paralel siyasi olay ve figürleri temel aldığı iddiasıdır. Annalesçiler'e göre bu sıkıntılı bir anlayıştır. Annales, tarih incelemelerinin içine bireyi, yapıyı, toplumsal düşünme kavramları ve çevreyi dâhil etmiş ve "anlama" yerine "açıklamayı" görev edinmiştir. Annales, "Açıklayıcı-Analitik" bir eğilimi, ayrıca da disiplinler arası çalışarak "Birleştirici-Sentetik" bir eğilimi ortaya atmıştır. Annales'in önemli bir başka özelliği de, güvenilirlik derecesi olmayan, tarihsel belge olarak kabul edilmeyen, fakat bireye ve yaşadığı toplumsal, tarihsel sürece dair olan her şeyi maddi veya zihinsel üretilmiş tarih araştırmalarının konusu haline getirmesidir (Yıldız, 1994: 36-38).

"Durkheim'in izleyicisi" olarak tanımlanan François Simiand'ın "tarihçiler kabilesinin putları" şeklinde ifade ettiği siyaset, birey ve kronoloji olgularına ağır eleştirileri, Annalesçiler üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Henri Berr'in 1900 yılında kurduğu ve tarihçileri diğer bilim dallarıyla ilişki kurmaya yönlendiren "*Revue*

de Synthese Historique” isimli dergi de aynı dergide yazan Febvre ve Bloch’u önemli ölçüde etkilemiştir (Öztürk, 2004: 209).

Yazılı kaynaklara önyargılı biçimde yaklaştıklarını bildiğimiz Annales’çiler pozitivismeye de karşı durarak mutlak gerçeklik ve doğruluğu da eleştirirler. Onlara göre özellikle resmi nitelik taşıyan yazılı kaynaklar birer ideoloji penceresi niteliğindedir. Ve bu ideolojilerin çoğu da devlet eli ile yapılmıştır, siyasidir. Özlem’e (2001: 131) göre de devletin var olduğu yerde tarih yazıcılığı da vardır. Çünkü tarih yazıcılığının asıl konusu insanlar değil, insanlar üstü olan bir kamusal geçmiştir.

Sönmez (2008: 8) ise 20. yüzyılda 19. yüzyıl tarih anlayışının köklü bir değişim geçirdiğini ve bu değişim sürecinde tarih yazımının da farklılaştığını söylemektedir. Ona göre, söz konusu dönemde siyasi olay ve figürlerin önemi azalmış, toplum ve ona dair olgulara büyük önem yüklenmiştir. Bintliff (1991: 2), Annales yaklaşımının 1970’li yıllarda İngiliz coğrafyacılarca tarih anlayışına post-pozitivist bir çözüm olarak tavsiye edildiğini ifade etmektedir. Çünkü Annales yaklaşımı tarihsel arkeoloji anlamında yeni bir arkeoloji anlayışı getirebilir niteliktedir. Bahar (2013: 12) da Annales’in yeni bir tarih anlayışı ile getirdiği yeniliklerin bir hayli önemli olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre, Annales yaklaşımı ile maddi kültür öğelerinin yanında manevi kültür öğeleri de önem kazanmıştır. Iggers (2000: 51) da, Annales hareketinin alışlageldikten farklı bir tarih anlayışı ortaya attığını ve Annalesçiler’in zamanın göreceliği ile çokkatmanlılığının altını çizmek suretiyle tarih anlayışını kökünden değiştirdiklerini ifade etmektedir.

Annales ilk dönem: Bloch ve Febvre

Annales’in kurucuları olan Bloch ve Febvre, tarihe bildiğimiz duyulan ya da anlatılanın aksine sorgulanması ve çok yönlü ele alınması gereken bir olgu olarak bakmıştır. Bu anlamda Bloch tarih anlayışına yeni şeyler kazandırmaya çalışmıştır. Bloch; zaman ve toplumsal çözümleme tarzı, incelenen kanıt ve sorulan sorular, karşılaştırmalı tarih yöntemi, toplumsal teori ve tarihçiliğin nedenselliği konusunda yeni biçimlerden bahsetmiş ve bu manada, Bloch’a dair ilk bildiğimiz yöntemi olan karşılaştırmalı tarih anlayışını, “*Kralın Dokunuşu*” adlı eserinde ortaya atmıştır. “*Fransız Kırsal Tarihi’nde*” de karşılaştırmalı olarak Fransa ve İngiltere arasındaki benzerlikleri kıyaslayarak, Bloch karşılaştırmalı tarih anlayışını devam ettirmiştir (Öztürk, 2004). “*Feodal Toplum*” da ise Bloch, toplumsal model olarak feodaliteyi bir toplumsal biçim olarak ele alır ve tekil mi yoksa çoğul bir biçim mi olduğunu anlamaya çalışır. Bu anlamda da Bloch, kapsamlı şekilde biçim olarak feodalizmi, soylular sınıfını, senyörler sınıfını, soylunun ev içi yaşamını, feodaliteyi ve kilise toplumunu, sınıfların içsel ayrımlarını, akrabalık ilişkilerinin tarzlarını, aile bağlarını, köylüleri, burjuvaları, yargıyı, şiddeti, barışı, ateşkesi, kan davalarını, şövalyelikleri, imparatorlukları, kültürel yaşamı ve rasyonellik kavramlarını inceler (Bloch, 2007). Bloch’un Feodal Toplum’da anlatmak istediği şey aslında kabaca; Norman, Müslüman ve Macar İstilaları ile bu istilaların toplumsal sürece etkisidir (Bloch, 2007: 13-21). Bloch’a göre bu istilacılar yağmadan yerleşmeye geçmişlerdir. Ancak ilk amaçları bu değil, yalnızca ganimete sahip olmaktı. Ardından Batı’ya yerleşen bu istilacılardan Vikingler Bloch’a göre, Hristiyanlık ile uysallaşmıştır. Çünkü ticaret yaparken Hristiyanlar ile alış-veriş yapmış ve dolayısıyla onlardan etkilenmişlerdir. Batı’da istilacıların etkileri Bloch’a göre dilde de kendini göstermiştir. İngilizce ve Fransızca, Viking dilleri sözcüklerinden alıntılar

yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü istilacılar alt sınıflar ve ana ihtiyaç isimleri ekmek (*bread*) ve yumurta (*egg*) gibi alt olsun üst olsun tüm sınıflarda dilden dile en çok dolaşan kelimeler olmuştur. Bloch ayrıca feodal çağı nüfus yoğunluğu, ilişkiler, din ve ticaret olguları ile de ele almaktadır. Bloch'a göre ikinci feodal çağda yaşanan ekonomik devrim, köylü sınıfı da dâhil olmak üzere feodal bir Batı yaratmıştır. Toplumsal yaşamın tüm unsurları ile beraber dinden de bahseden Bloch'a göre dönem din adamlarının soylularının düşüncesini yorumlayıcı olma ve siyasal geleneğin aktarıcısı rolü mevcuttu (Bloch, 2007: 29-158). Bloch, bir bütünsellik çabası içinde Feodal Toplum'da bir tarih incelemesi yöntemi önerir ve bu önerisinin temeline birey, faaliyetleri ve dönem ya da coğrafi koşulları koyar (Yıldız, 1994: 44). Söz konusu yöntem şöyledir (Yıldız, 1994: 44);

1. Araştırılan tarihsel-toplumsal dönemdeki dilsel yapılar, Dilbilimden hareketle açıklanır. Dilin geçirdiği anlam ve sözcük değişimleri araştırılarak; buradan hareketle toplumsal yapının geçirdiği değişimler izlenir ve ortaya konulmaya çalışılır.
2. Araştırılan dönemin bütün özellikleri gözünde bulundurulur, farklı ve benzer dönemlerin ve toplumların karşılaştırılması her düzeyde yapılır.
3. Araştırılan döneme ilişkin olarak; "...feodaliteye özgü kurumların çeşitli mekânlardaki evrimin farklı tempo ve ritimlerini olağanüstü bir çabayla izlemeye çalışarak, sözü edilen tempo ve ritimleri kıyaslayarak, tarih atlaslarımızdan ancak iki boyutlu olarak algıladığımız fiziki coğrafyayı bize dört boyutlu-boy, en, derinlik ve zaman- bir toplumsal coğrafya olarak kavratma gayretleri..." öne çıkar. Bloch, bu temel özelliklere dayanarak kendi tarih anlayışını geliştirir ve incelediği tarihsel-toplumsal döneme ilişkin "Bütünsel Bir Tarih Anlayışı" ortaya koymayı başarır.

Tarih yazımı konusunda "geçmiş öğrenmek arzusuyla yanıp tutuşan insanlar, bu amaçlarına ulaşmak için hangi kaynaklara başvurur?" sorusunu soran Bloch, Latin İlkçağ tarihçilerinin saygınlıktan başka bir şey getirmediğini ve tarih yazımında çeşitliliğin aslında, "anlatmak ya da anlatılanı dinlemekten duyulan evrensel zevke tanıklık ettiğini" söyler. Ona göre, el yazması belgeler/kopyalar saçmalık anlatılardır (Bloch, 2007: 171-203).

Bloch, "*Apologie pour l'Histoire*" adlı eserini tamamlayamamış fakat eser daha sonra tamamlanıp sunulduğunda Bloch'un eserindeki temel sorgulamasının merkezinde tarihin amacının olduğu görülmüştür. Ona göre; belgelerin eleştirilerek incelenmesi, tarihsel tanıklar diye adlandırılanların beyanlarının doğruluğu ya da yanlışlığı ve tarihin nasıl geriye doğru yazıldığı tarihsel bir incelemenin esaslarıdır. Söz konusu yapıtta "kökenler putu"ndan bahseden Bloch, onu her tarihsel olayı kendinden önceki zaman algısı içinde anlama çabası olarak tanımlar. Bloch buna karşın, tarihsel bir olgunun kat'î suretle kendi zamanı dışında anlaşılamayacağını söyler. Geçmişin incelenmesi aslında Bloch'a göre "bugünü anlama çabasından başka bir şey değildir ve bu çabaya tarihçi bir de tarihi "tersten okuma" çabası eklemelidir" (Sönmez, 2008: 41-43).

Tarihsel belge olarak değerlendirilen ve kesinliği, sek anlamlılığı sıklıkla kabul edilen *Sayı*, *Zaman* ve *İsim* cinsinden belgelerin bireyin zihninden kırılarak bize aktarıldığından, bu cinsten belgeleri değerlendirmeden evvel, o toplumsal sistem ile bireylerin zihniyetlerinin incelenmesi, gerektiğini söyleyen Bloch'a göre toplum, farklı zihniyetlerin birbirlerini etkilediği bir dokudur. Bloch'un amacı ise, bu dokunun, toplumun yani zihniyetlerin tarih içindeki rotasının bir incelemesinin yapılmasıdır (Yıldız, 1994: 43).

Bloch'un "yol arkadaşı" olan Lucien Febvre ise, *Annales* dergisi kurulduktan sonra özellikle zihniyet tarihi konusunda birçok çalışma yapmıştır. Febvre'nin çalışmaları 1960'lardan itibaren Georges Duby, Robert Mandrou ve Jacques Le Goff

gibi tarihçilerin çalışmaları için önemli rehberler niteliğinde olmuştur (Sönmez, 2008). Sönmez'e (2008: 47-52) göre, Febvre'nin birçok incelemesinde polemikleri göze çarpar. Faroqhi'ye göre, Febvre'in asıl uzmanlık alanı 16. yüzyıl Avrupa'sının düşünce tarihidir ve Febvre tarih tanımına, 19. yüzyıl tarihçilik anlayışına yönelik eleştiriler ile varmayı reddetmektedir. Çünkü ona göre, tüm tanımlamalar gibi tarihi açıklamayı hedefleyen bir tanımlama yaklaşımı da onun özgünlüğüne zarar verecektir. Febvre'ye göre de, tıpkı Bloch gibi tarihin asıl konusu insandır ve insan sadece onu birey olarak temel alarak değil, insana ilişkin toplumsal yapı ve örgütlü gruplar üzerine düşünerek anlaşılmalı çalışılmalıdır. Febvre'nin bir diğer eleştirisi de geleneksel tarihçiliğin olay merkezli anlayışı konusundadır. Febvre'ye göre, olaylara odaklanan söz konusu anlayış, geçmişte olmuş olan birçok çok şeyin gözden kaçmasına sebep olur. Bu yaklaşımı benimseyen bir tarihçi, neyi aradığının, neyi aramak zorunda olduğunun veya bir zamanlar aramış olduğu şeyi fark edemez (Sönmez, 2008: 47-52).

Braudel ve Annales ikinci dönem

Bloch ve Febvre Annales'in ilk kuşak temsilcileri iken, Braudel'in dönemi Annales'in ikinci dönemi olarak kabul edilir ve 1960 ve 1970'ler boyunca söz konusu ekol üzerinde oldukça etkili olmuştur. Braudel, tarihsel zamanı; "coğrafi zaman", "toplumsal zaman" ve "bireysel zamana" ayırır ve uzun süre diye bilinen zamana vurgu yapar. Çünkü ona göre, bir olguyu açıklamak için tarihin tüm zamanlarını ele almak lazımdır (Burke, 2002).

Burke'un (2002: 65-107) aktardığına göre, Braudel her uygarlığın bazı kültürel tempolara sahip olduğunu söylemektedir. Bu tempolar sıklıkla peş peşe gelir ve birbirleri ile hararetli bir karşıtlığa girerler. Bu sayede uygarlık kendini "inişli-çıkışlı" bir süreç yani tarih olarak oluşturur. Ona göre, "olaylar" ile "yapı" arasındaki ilişki her çeşit tarihsel süreci anlamada vurgulanır. Braudel'e göre yapı, tüm olgulara sözünü geçirir. Yapı, aslında uzun süre içerisinde *kemikleşen* durumlardır. Braudel'e göre yapılar; "eski", "uzun süreli", "ayırıcı" ve "özgündürler" daima. Braudel'e göre, yapılar uygarlıklara kendine has çevrelerini verirler ve uygarlıklar da bu yapıları vazgeçilmez değer sayarlar, değiştirmezler. Yani tarihsel bir devamlılık niteliğinde olan "uygarlık" uzun tarihlerin en uzununu olarak anlaşılabilir. Bu anlamda aslında Annales'in tepkisi, olayların toz niteliğinde olması ve diyalogların tekrar edilebilir nitelikte olmasına paralel temporal tarihin içine dâhil edilen olay merkezli tarih anlayışınadır. Braudel dönem veya olguları mekân-yapı-olay triosunda ele alırken, tarihsel analizin kısa dönemden, pek kısa olmayan ve uzun döneme doğru bir yöntemle yapılmasını söylemektedir (Burke, 2002).

Braudel'in doktora çalışması olduğunu bildiğimiz *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Sönmez, 2008: 55), toplum ve toplumsal yapıları anlamada coğrafi bir yaklaşımı benimsemektedir. Çalışma, "geçmiş" farklı yaklaşımları olan üç bölümden oluşmaktadır. "Ortamın Payı" başlığına sahip olan bölüm, Braudel'in kendi tabiri ile "jeo-tarihtir" aslında. "Yarımadalar: Dağlar, Yaylalar ve Ovalar", "Akdeniz'in Kalbinde Denizler ve Kıyılar", "Sınırlar ya da En Büyük Akdeniz", "Fizik Birlik: İklim ve Tarih" ve "İnsani Birlik: Yollar ve Kentler, Kentler ve Yollar" alt başlıklarından oluşan bölümün amacı; coğrafi özellik ve durumların tarihin bir parçası olduğunu vurgulamaktır. Çünkü Braudel'e göre, coğrafi veya ekolojik bir değişim, toplumsal hayatın her mecrasını hatta siyasi alanını bile etkileyecek niteliktedir. Bir örnek vermek

gerekirse, mesela Akdeniz'in devamlı açlık sınırında olması, az sayıda da olsa ısı sıçraması veya kuraklığın bireylerin yaşantılarının sıkıntı ve tehlikeye girmesi için yeterlidir. Ayrıca bu durumun Braudel'e göre, siyaseti etkilemesi de olasıdır. "Ortak Kaderler ve Bütünsel Hareketler" başlıklı ikinci bölümde, "uzun dönemli coğrafi gözlemin yönelttiği tarihin tanıdığı yavaş dalgalanmalar" incelenirken, son bölüm ise "Olaylar, Siyaset ve İnsanlar" başlığını taşımakta ve geleneksel tarih yazımına konu olmuş siyasi olayların ve bireylerin anlatımına ayrılan kısmı oluşturmaktadır (Sönmez, 2008: 57-60).

Annales üçüncü dönem

Annales Okulu'nun bazılarına göre "tarihin sınırlarını çocukluk, rüyalar, beden ve hatta kokuları da dâhil edecek şekilde genişlettiğini, bazılarının ise programı zayıflatıp siyasi tarih ve olaylar tarihine geri götürdüğünü" iddia ettikleri 3. kuşağın yükselişi 1968'den sonraki yıllarda barizleşmiştir. Bazıları bu dönemi "düşünsel bir parçalanma dönemi" olarak adlandırmıştır. 1969'da Burguiere ve Revel'in Annales'in yönetimine katılmış, Braudel 1972 yılında 6.Şube Başkanlığı'ndan emekli olmuş, eski 6.şubenin kaldırılmasıyla yerine Le Goff geçmiştir. Le Goff 1973'te de yeniden örgütlenmiş olan Ecole Des Hautes Etudes En Sciences Sociales'in başkanı olmuştur. Burke'a göre, 3. kuşağı tanımlamak 1. ve 2. kuşağın tanımlamaktan daha karışıktır. Çünkü burada 1. kuşakta olduğu gibi Febvre ve 2.kuşakta olduğu gibi Braudel gibi bir tek kişinin egemenliğinden söz konusu değildir. Bununla birlikte 3. kuşak içerisinde "kadınlara yer veren ilk kuşak" olma özelliği taşımaktadır. Ortaçağ ve Rönesans'ta aile tarihini inceleyen Christina Klapsich ve Paris sokaklarının toplumsal dünyasını inceleyen Arlette Farke bu anlamda öne çıkan isimlerdir. Bu noktada Annales önceleri kadınları devre dışı bırakmak ile suçlandığını da söylemek gerekecektir. 3 kuşak Annales üyesinden çoğunun Birleşik Devletler'de çalıştığını ve Fransa dışındaki fikirlere daha açık olduğunu söyleyen Burke'a göre, 60'lar ve 70'lerde Annalesçilerin bir kısmı ekonomik temelden kültürel üst yapıya doğru kaymıştır. Burke bunu "mahzenden tavan arasına taşınma" olarak niteler. Örneğin Aries, nicel yaklaşımı reddedip ilgi alanını doğal ile kültür arasındaki ilişkilere, belli bir kültürün doğal olguları (ölüm, yaşam gibi) anlama ve kategorileştirmesine yöneltmiştir. Çocukluğun 17.yüzyıla kadar Fransa'da olmadığını, hatta o zaman kadar 7 yaşına kadarki çocukların aşağı yukarı hayvan, sonrasındaysa onun minyatürü olduklarını söylemiştir. Dupront ise, kutsal yerlerle ilgilenmiş, din tarihini psikoloji, sosyoloji ve antropolojiyle yakınlaştırmaya çalışmıştır. Febvre tarzı tarihsel psikolojiyle ilgilenen Mondrou, zihniyet tarihini ele almış ve zihniyet tarihinin önemini vurgulamıştır. Delemeau ise, papalığa bağlı devletlerde şap üretiminin tarihi üzerine eğilirken, "kültür tarihindeki sorunlar" ile ilgilenmeye başlayarak "tarihsel psikolojiye" yönelmiştir. Delemeau "egemen kültürdeki korkulardan" (şeytani Museviler, kadınlar, cadılar) ayırdığı bir analiz gerçekleştirmiş, "Batı'daki korku ve suçluluk" duygusunu konu alan bir tarih yazmıştır. Psiko-tarih çalışanlardan olan Le Roy ise cadıların evlilik merasimi incelerken, Le Goff ve Duby, 1960'larda dinsel zihniyetler tarihine eğilmiştir. "Hristiyanlıktan Arınma" üzerine düşünen Vovelle, doktora tezinde 300 vasiyeti analiz etmiş, ölüm ve diğer dünyayla ilgili süreci nicel metotlarla ölçebileceğini varsaymıştır. Vovelle, cenaze törenlerini incelemiş ve Hristiyanlıktan Arınma eğilimlerinin 18.yüzyılda sekülerleşmeye paralel şekilde dayatma ile değil, kendiliğinden geliştiğini saptamıştır. 1970'lerde dönemin en

önemli projesi ise Furet ve Ozouf'un 16.yüzyıldan 19.yüzyıla değin "Fransa'da okur-yazarlık oranını" ele aldıkları proje olmuştur. İkili çalışmaları sonunda, 18.yüzyılda okur-yazarlığın kadınlar arasında erkekler arasında olandan daha çok yaygınlaştığını buldular. Mondrou ise Fransızlar'ın kitap basımındaki eğilimleri ve farklı toplumsal grupların okuma alışkanlıkları üzerine incelemeler yapmıştır. Mondrou, genellikle işportacıların sattığı ve din amaçlı okuma niteliğinde olan cep kitaplarını, avuntu edebiyatı olarak nitelendirirken, okuyucu kitlesinin köylüler olduğunu saptamıştır. 1970'li ve 80'li yılların sonunda ise, bazı tarihçiler yeni kuramlar arayışı ile ilgilenmişlerdir. Bu anlamda Goffman, Turner ve Buourdieu gibi isimler etkili olmuştur. Certeau, dil siyaseti ile ilgilenirken, Fransız gündelik hayatı ile de ilgilenmiştir. Le Roy, "Montaillou"sunda maddi ve manevi kültür unsurlarını ele alırken, tıpkı Braudel gibi "Akdeniz kültürü" ve "toplumunu" incelemiştir ve söz konusu inceleme Burke'a göre aslında bir mikro tarih örneğidir, çünkü Le Roy dünyayı "bir kum tanesinden yola çıkarak" analiz etmiştir. Annales'e yönelik en önemli suçlama, siyaseti ihmal ettiğidir. Burke'a göre Bloch'un "Feodal Toplum"u ile feodalizmi ele alsa da, Braudel'in "Akdeniz Dünyası" siyasi olaylar ve figürlere pek önem vermemek ile suçlanmıştır. Bloch bu noktada diğer Annalesçilerden olan, Furet ve Vovelle'in hakkını teslim ederek onların siyaset tarihini ihmal etmekle suçlanamayacağını söylemekte ve Fransız Devrimi ile Fransızlar'ın çağdaş tarihini etraflıca incelediklerini belirtmektedir (Burke, 2002: 118-159). Burke'a göre, Febvre ve Braudel siyaseti ihmal etmişse dahi üçüncü kuşak aslında ona geri dönmüştür. Örneğin, Duby İngiliz kral William The Marshall'ın biyografisini yazmış, Le Goff ise bir İngiliz kral St.Louis'in biyografisiyle siyasi geçmişi geri dönmüştür. Burke'un söylediğine göre, Fransa'da "Annales tarzını" benimseyen tarih anlayışı bu kuşağın döneminde popüler bir hal almıştır (Burke, 2002: 118-159).

Annales'in etkileri ve aldığı eleştiriler

Birçok toplumu bütünsel bir tarih yazımı konusunda etkileyen Annales Okulu önerileri bağlamında sıklıkla eleştirilmiştir de. "Herhangi bir tekil örgütleyici ilkeyi reddeden" Annales (Skocpol, 2008: 46) tarzında; coğrafya, kolektif psikoloji ve siyasal olaylara belki de teorisyenlerin öznel çalışma alanları olduklarından büyük önem atfedilmiştir. Annales Burke'a göre, bazı yerlerde *düşmanlıkla* karşılanmış, Avrupa'da tanınması ise Braudel dönemine denk düşmektedir. Polonya'da da Marksizmin yaygın bir görüş olması sebebiyle Annales sempati ile karşılanmış, buna Rukowski'nin, 1930'larda çalışmalarını Annales'te yayınlaması ve birçok Polonya'lı tarihçinin Paris'te eğitim görmüş olmaları da diğer sebepler olarak eklenmiştir. Burke'a göre Annalesçilerin birçoğunun tanınmayışının sebeplerinden biri de sadece bazılarının eserlerinin İngilizce'ye çevrilmiş olmasıdır. Burke, Hollandalı tarihçileri Polonyalı tarihçiler kadar heyecanlı bulmasa da, onların da Annalesçi bir tarih anlayışının gerekli olduğunu düşünmekle birlikte bunu imkânsız bulduklarını da belirtir. Burke'a göre, Hintliler Annales stili bir tarih anlayışından az derecede yararlanmış, Japonya'da ise neredeyse Annales'den faydalanan tarihçi hiç olmamıştır. Burke, Annales'in coğrafya, sosyoloji ve antropolojiyle yakın olduğunu belirtirken, bunun sebeplerini ise; Febvre'nin coğrafyaya ilgisi, sosyologların tarihi yeniden anlamaya çalışma çabaları ve Levi Stratus gibi antropologların ise Annales'i keşfedip onunla ilgilenmeleri olarak sıralar. Burke, "Annales tarihçilerinin uzun süreli yapıların tarihiyle uğraştığını, nicel yöntemler

kullanıp bunun bilimsel olduğunu iddia ettiklerini ve bireyin eylem özgürlüğünü inkâr ettiklerini” belirtir. Burke’a göre, genel çerçeveden bakıldığında Braudel önemli bir isim olarak öne çıksa da Annales’i Annales yapan aslında en çok Bloch ve Febvre’dir. Burke’a göre, “Bloch ve Febvre dönemin en büyük Fransız tarihçileridir.” Burke, Annales’in tüm kuşaklarını takdir ederken, Annales’in toplum ve tarihe en önemli katkısının, tarihi birçok disiplin ışığında ele almaları ve tarih olgusunu çok büyük bir payda da birçok sosyal disiplin gibi, birçok faktörle de ele almaları olduğunu söyler (Burke, 2002: 118-159).

Annales’in önemli başarılarına karşın; kuram noktasındaki sıkıntıları, okul Bloch’un eksiklikleri, belgelere güvenmeyişleri, sınıf ve ideoloji kavramlarından çok bahsetmeyişleri ve coğrafyaya aşırı önem atfetmeleri, birincil kaynakları az kullanmaları ya da hiç kullanmamaları ve anlatıyı kaybettikleri gibi konularda eleştiriler almıştır. Örneğin, Ricoeur’un, Annales eleştirileri özellikle anlatının kaybı konusundadır. Ricoeur’a göre “Fransız tarih yazıcılığının tarih teorisi olayların tarihinin bir eleştirisidir. Bu eleştiri anlatıyı reddeder.” Ricoeur, “tarihi anı olarak kavrama”yı Fransız tarih yazıcılığının da yasakladığını ileri sürer. Annales Okulu’nun anlama problemi diye adlandırdığı soruna katkısını görmeyi arzulayan Ricoeur, Annales’in anlama problemi ile ilişkisini zayıf bulduğundan doğrudan Annales metodolojisini çözümlenmeyi hedefler. Ricoeur’a göre, bilgi felsefesine ilgi duyan Annalesçiler’in “zaman” kavramına dair beyanları yok gibidir. Bir örnek vermek gerekirse, mesela Braudel kısa ve uzun zamandan bahsederken, hızlı ve yavaş zamandan da bahseder. Yani hız, zaman aralıklarına değil, bu aralıklardan geçen hareketlere uygun gelmektedir. Ricoeur, zaman kavramı konusunda Braudel’in görüşlerinin neredeyse olmadığını göstermek adına metinde uzunca alıntılar yapmıştır. Ona göre, ekonomik tarih yöntemi Bloch ve Febvre’nin pozitivizm karşıtı savaşı ile bir devamlılık kazanmıştır. Annalesçi’ler devlet kronolojisinden ibaret bir tarihe karşıydılar. Ricoeur’a göre Annales tarihçilerinin devamlı ortaya attıkları şey şudur: olaylar belgeler içinde verilmezler, aksine belgeler belirli bir sorunun işlevi olarak seçilirler ve belgeler verilmek ile bitmez. Resmi arşivler bir olaylar seçkisi şeklinde ve bir devletin zaman tutanağı olarak yorumlanan tarihin yanında olan imalı tercihleri reflekte eden mercilerdir. Bu tercih açıklanmadığından, tarihsel olaylar belgeler tarafından yönetiliyor denebilir ve “tarihçiler sorunlarını erimiş şeyler olarak alıyor gibi görünebilir” (Delice, 2011: 115-122). Ricoeur, Annalesçi’lerin “mentaliteler” kavramına yönelik bir eleştiri geliştirmektedir. Ona göre, kavramla gönderimde bulunulan “Marksist kaynaklı bir ideolojiler sosyolojisidir.” Oysa Ricoeur’a göre, ideolojilere dikkatleri çekmek tarihe bir yabancılık hissi, mesafe ve farklılık katar. Ona göre bu tarih tipi sayesinde sesi tekrar çıkanlar, etkili bir söylem biçimi tarafından konuşma, kendini ifade etme haklarından genelde yoksun kalmış kimselerdir (Delice, 2011: 122).

Türkiye’de Annales

Kurtuluş Kayalı Annales hareketinden etkilenenlerden biri olarak, Türkiye’de tarih çalışmalarının 1930’lu yıllarda telif ağırlıklı olması, 1980’li yıllardaysa tarih metodolojisi üzerine çeviri ağırlıklı bir yoğunluk içinde olunması yüzünden Annales tarzına ilginin başladığını söylemektedir. Kayalı, bu noktada Annales hareketinin Türkiye’de gerçekte anlaşılmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Annales aslında kendi

içinde homojen olmamış, bu yüzden de etkileri hep farklı olmuştur. Dolayısıyla Kayalı'ya göre, Türkiye'de de etkileri geç hissedilmiştir (Öztürk, 2004: 207).

Türkiye'de Annales Okulunun ilk etkileri sosyal ve ekonomik tarih yazımında görülmüştür. Ömer Lütfi Barkan'ın 1943'te yazdığı "*XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar*" isimli eseri sosyo-ekonomik çalışmalarda öncü olmuştur. Barkan'ın ardından Halil İnalçık, Mustafa Akdağ, Tayyip Gökbilgin ve Cengiz Orhonlu sosyo-ekonomik tarihe yönelip önemli eserler vermiş, onları Osmanlı sosyo-ekonomik tarihine dair çalışmalarıyla Musa Çadırcı, Yücel Özkaya ve Bahattin Yediyıldız gibi isimler takip etmiştir. Bu yazarlar, Annales'in etkisinde tarih yazımına önemli katkılarda bulunmuştur. Zihniyet tarihi çalışmaları ise Türkiye'de sosyo-ekonomik kadar etkili olmamıştır. Buna karşın, zihniyet tarihi çalışmalarının öncüsü Türkiye'de Fuad Köprülü olmuştur. Bu anlamda, "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*" çalışması önem taşımaktadır. Köprülü'nün ardından Ahmet Yaşar Ocak ve Halil İnalçık da zihniyet tarihi çalışmışlardır. Hilmi Ziya Ülken, Sabri Ülgener, Şerif Mardin, Niyazi Berkes ve Kurtuluş Kayalı gibi yazarlar farklı tutumlarıyla Osmanlı-Türk felsefi, siyasi ve iktisadi zihniyetini ortaya çıkarmak konusunda yapıtlar verdiler. Özellikle Sabri Ülgener'in "*İktisadi Çözümlemenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*" adlı çalışması edebiyatın zihniyet tarihi araştırmalarında nasıl kullanılacağına gösterilmesi açısından bir hayli önemlidir. Kurtuluş Kayalı'nın ise mizah, Türk sineması ve edebiyatı üzerine çalışmaları tarih yazımında belge kavramının çeşitliliğini göstermekle birlikte, yeni tarih yazımına önemli katkılar yapmıştır (Şimsek, 2012: 111-112).

Önemli bir gelişme olarak 1970'lerin sonunda Wallestein'in çabalarıyla Annales Okulu Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmıştır. Wallestein, uzun süre Braudel Center'ın başkanlığını yapmıştır. Önce Annales'in lokasyonunu değiştiren Wallestein, daha sonra Annales'in "neo-Marksist" bir tarzda şekillenmesini sağlamıştır. Wallestein ile birlikte çalışan Türk tarihçilerden olan Çağlar Keyder, Huri İslamoğlu ve Reşat Kasaba ise bu yeni tarzı Osmanlı tarihi çalışmalarına taşıdılar. Çağlar Keyder'in "*Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, Toplumsal Tarih Çalışmaları*", Reşat Kasaba'nın "*Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi On Dokuzuncu Yüzyıl*" isimli çalışmaları ve Huri İslamoğlu'nun "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*" çalışmaları neo-Marksist Annales'in etkisiyle yazılmıştır (Şimsek, 2012: 111-112).

Halil İnalçık ise Annales'in etkisiyle birçok konu çalışmıştır. Bir örnek vermek gerekirse "tiranlık" kavramını çalışan İnalçık'a göre, tiranlık Aristo'nun politika üzerindeki kitabından alınmıştır. İnalçık, bazı kesimlerin Osmanlı'yı tiranlık olarak görmesi ve bunun "hükümdara karşı duracak irsi toprak sahibi bir asil sınıfın yokluğuna bağlı olması" gibi nedenleri araştırmıştır. Görüldüğü gibi İnalçık bu kavram çalışmasında Annales'in öngördüğü şekilde yalnızca tarihsel değil aynı zamanda sosyal, kültürel hatta ekonomik bütünsel bir inceleme yapmıştır (İnalçık, 2010: 226).

Annales, etkilerini Şerif Mardin'in ideoloji çalışmalarında, fikir hareketleri ile ideoloji üzerine ayrımlara giderken siyasi ve sosyal disiplinlerden yararlanması şeklinde göstermiştir (Mardin, 2010: 16-18). Annales'in Türkiye'deki etki yılları konusunda İlber Ortaylı, Kurtuluş Kayalı'nın aksine, Annales ve Annales'den de önce Avrupa'daki sosyal tarihçiliğin Türkiye'deki tarih anlayışına etkide bulunması anlamında daha erken dönemleri işaret etmektedir (Sönmez, 2008: 114- 188).

Bloch ve “Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği” yapıtı ışığında Bloch’un tarih anlayışı

Annales Okulu’nun ilk kuşak kurucularından olan Bloch, tarih içerisindeki olgular söz konusu olduğunda, toplu/ortak olan olguya bireysel olandan daha fazla dikkat çekmekte ve bireyi tarihin asıl ilgilenmesi gereken şey olarak görmektedir. Pozitivistleri tarihi dar ve yüzeysel ele aldıkları iddiasıyla suçlayan Bloch tarihin daha geniş bir yelpazede ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Fransız pozitivismi ve Alman bilimselciliğine neredeyse düşman olan Bloch, sosyoloji alanında incelemelerde bulunmak istemiştir. Bunun sebebi ise, aslında daha sonra geliştireceği yöntemi olan ve tarih ile toplum ilişkisini ortaya koymak için ortaya attığı “karşılaştırmalı tarih anlayışı”dır. Bloch’a göre; “birbirine uzak toplumlar arasındaki benzerlikler ya da mekansal olarak birbirine yakın toplumlar arasındaki farklar incelenmelidir. Bu şekilde benzerlikler ya da farklar ele alınarak tarihsel gelişimin ne olduğu ortaya konulabilir” (Delice, 2011: 107). Bu anlamda Bloch “*Kralın Dokunuşu*”nda karşılaştırmalı tarih çalışarak önemli bir başarıya imza atmıştır. Bloch “*Fransız Kırsal Tarihi*”nde de karşılaştırmalı olarak Fransa ve İngiltere arasındaki benzerlikleri karşılaştırarak, karşılaştırmalı tarihin en önemli eserlerini vermiştir. Bloch genellikle Fransa’nın kırsal tarihi ile birlikte sosyal olgu, süreç ve etkiler olan feodalizm, para, teknoloji, hukuk gibi olguların karşılaştırmalı uzun tarihlerini de incelemektedir. “Bloch, “*Fransız Kırsal Tarihinin Orijinal Karakteri*”nde “orijinal” derken hem “esas” hem de “eşsiz” olanı kast etmektedir. Bloch Fransa kırsal hayatının temel unsurlarına bakarken, bununla birlikte Fransa’nın eşsizliğini de vurguluyordu” (Özkan, 2013).

Bloch için kuşaklar ve uygarlıklar ise iki tarihsel dönemdir. “Kuşaklar” Bloch için “uygun bir kısa erimli tarihsel çözümleme birimi” iken “uygarlık” toplam malzemeye, sonraki kuşakların yaşadığı değişime göre yavaş değişen toplumun psikolojik ve yapısal bileşenlerine gönderme yapıyordu” (Delice, 2011: 107). Kuşaklar arası alışverişin “tekli kol düzeyinde” olduğunu söyleyen Bloch bu noktada “çocukların atalarıyla ancak ana babaları aracılığıyla iletişim kurduğunu ama tamamen sözlü iletişim için bile bunun doğru olmadığını” söylemektedir. Çünkü bu dolaylı aktarım yorumlaya da dönüşebilmektedir. Bloch’a göre demek ki her yeni “zihniyet oluşumunda geriye doğru bir adım atılmakta ve bu adım en geçirgen beyinleri en katılmış beyinlere bağlamaktadır.” Kuşaklar arası aktarımın önemli bir olgusu olan “yazı” ya da değişen Bloch, yazının bir uygarlığın sürekliliğini sağlayan düşünce aktarımlarını kolaylaştırıcı yönüne vurgu yapmaktadır (Bloch, 2013: 82-83).

Bloch’da “tarihsel zaman” ve sınıf

Bloch’un “zaman” anlayışında toplumların ve o toplumların insanlıkla ortaklaşa yarattığı kültürel olguların yeri büyüktür. Tarihi tanımsal bağlamda “insanlarla ilgili bilim”den “zaman içinde insanlarla ilgili bilim” noktasına getiren Bloch, tarihin zamanını ise “akışının geriye döndüğü elle tutulur ve canlı bir gerçeklik olarak tam tersine içinde olguları barındıran bir plazma” olarak tanımlamakta ve o olguların ancak o zamanın içinde idrak edilebileceğini vurgulamaktadır. Tarihin de birçok olgu gibi köken olgusuna takıldığını belirten Bloch, kökenin ne olduğu sorusunu sormaktadır. Köken başlangıç mıdır, neden midir? sorularına Bloch’un verdiği yanıt; kökenin açıklamaya yeterli bir başlangıç ve bunun da ötesinde bir şey olduğu ve beraberinde muğlaklık ve tehlike getirdiğidir. Bloch’a göre, geçmiş ve şimdiki zamanın ne olduğu

da tam bir muallaktır. Şimdiki zaman nedir? Sorusunu soran Bloch, Goethe'nin, "şimdiki zaman yoktur, sadece gelgeçlik vardır" ifadeleri çerçevesinde şimdiki zamanı doğar doğmaz ölen bir an olarak tanımlamaktadır. "Tarih geçmişin bilimidir" ifadesinin yanlış bulan Bloch'a göre, "evet her an başkalaşıma uğrayıp geçmiş bilimine dönüşecektir. Tıpkı metodun özünün değişmediği gibi "geçmiş" de değişmeyecek ama geçmiş bilgisi değişip dönüşecektir" (Bloch, 2013: 66-100).

Bloch, ilgilendiği toplumu hiçbir aidiyet unsuru sebebiyle bir diğerinden ayırmamakta ve "sınıf" a büyük önem atfetmektedir aslında. Bloch, Marx'tan edindiği sınıf ideasını toplumsal tarih yazımında kullanmış, fakat Marx'a hayranlığına karşın toplum çözümlemesinde Marksist yaklaşımlara pek yer vermemiştir. Zaten Annales ve Bloch'a yöneltilen eleştirilerden birisi de Marksizm ile ilgilidir. Marksistler, bu anlamda Marksizm temelli olan Bloch'un çözümlemesini yeterli düzeyde sınıfsal bulmazken, Marksist olmayan kimseler ise fazla sınıfsal bulurlar. Oysaki Bloch Ortaçağ pratiğinde işe yaramadığını düşündüğü Marksist sınıf incelemelerini ciddiye almamıştır. Durkheim ile Marx'tan ekilenen Bloch, Durkheimci pozitivistlerin savundukları istatistik kullanımını eleştirirken, Durkheim'in "kolektif bilinç" kavramı ışığında "mentalite" kavramını benimsemiştir (Özkan, 2013).

Sınıf anlayışı konusunda görüşlerin ikiye bölündüğü ve bu yüzden eleştirilen Bloch, aslında Feodal Toplum'da sınıf anlayışı konusunda *vassallık* ve *serflikten* bahsederken "sınıf" a büyük önem attığını gösterir. Öncelikle vassallardan Bahseden Bloch, onları; "hane içi savaşçılar, beslemeler, senyör olmayan gençler" olarak tanımlar. Vassallık aslında bir başkasının adamı olmaktır. Söz konusu ilişki kont ve kral ile köy senyörü ve serf arasında da gerçekleşmektedir. Kont kralın vassalı, serf de köy senyörünün vassalıdır. Bloch'a göre vassallık feodalitenin, aslında bireyin kendisini koruma amacının bir ürünüdür. Vassallık kavramı ileriki dönemlerde özel savaşçı sıfatıyla Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Bloch'a göre vassallığın ortaya çıkmasının en önemli sebebi; krallığın az ve güvenilmez memurlara sahip olmasıdır. Vassal senyöre bağlıdır. Senyör orduya katıldığında vassal da onunla katılmak zorundadır. Eğer senyör savaşa katılmazsa, altındaki vassal kontlara bağlı şekilde savaşa katılmalıdır. Serflik ise daha farklıdır. Her serf bağlılığının kuşaktan kuşağa yenilenmesi gerekmez. Bloch'a göre serflikte görülen en önemli gelişme, alleu'lerin ortadan kalkmasının serflik bağlarında bir devinim yaratmasıdır. Bu devinimin adı Bloch'a göre aslında "akın"dır. Bu akın sonucunda, kırsal kesimin serfleri büyük oranda çoğunluğu oluşturan kimseler haline gelir ve bunun da sonucu olarak bu çoğul sınıf, Batı'ya doğru ilerledikçe "soylu" halini alabilir. Görüldüğü gibi Bloch, vassallık ve serflik kavramlarını toplumsal süreç ve etkenler paydasında incelerken aslında sınıf denen şeyin nasıl oluştuğu üzerine yoğunlaşır. Sonuç olarak, vassallık ve serflik ile toplumsal sınıf ilişkilerini Bloch için "farklı tarihsel dönem ve koşullarda değişmiş olgular" olarak tanımlayabiliriz (Bloch, 2007: 13-21; 257-305).

Tarihçi ve tarihsel gözlem

Bloch, tarihçiyi asla içinde bulunduğu zaman deneyiminden ayırmamıştır. Ona göre tarihçi problemlerini çözmek adına "tarihi geriye doğru okumalıdır" (Özkan, 2013). Bloch, tarihçileri alışkanlıklarını değiştirmemekle suçlar ve onları, "karşılaştırmalı tarih" metodunu tarihin ya da sosyolojinin bir bölümü olarak gördüklerinden eleştirir. Karşılaştırmalı tarih yaklaşımının aslında birçok beşeri bilim alanında önceden beri uygulandığını belirten Bloch, bu yöntemin tarih öğretim uygulamalarına derhal girmesi

gerektiğini belirtmektedir. “Tarihçi sondan başa doğru gitmelidir. Çünkü araştırmamanın doğal seyri en kötü bilinenden en bilinmeyene doğru gider” (aktaran Yalansız, 2009: 493).

Bloch’a (2013: 92-119) göre tarihçiler, bizzat gözlem yapma şansına sahip olamamıştır. Çünkü geçmişin bilgisi hep dolaylı olur. Zaten doğrudan gözlem de kendi var oluş koşulları dâhilinde tarihçiyi hataya götürebilmektedir. Dolayısıyla doğrudan da olsa tarihsel gözlemde dolaylı gözlem mutlaka olacaktır. Geçmiş, tarihçilerin hizmetine muazzam çeşitlilikler sunmuştur. Tarihe tanıklık denince akla ilk olarak belgeler gelmektedir. Tarihçiyi belgeleri toplayan, okuyan ve gerçeklik ile doğruluklarını tartıştıktan sonra değerlendirmeye başlayan kimse olarak niteleyen Bloch’a göre, hiçbir tarihçi aslında bunu yapmamıştır. Çünkü belgenin türü ne olursa olsun, anlamı ancak sorgulamaya çekilirse anlaşılabilir. Bloch’a göre tarihçi “belgeye toz çeken bir mıknatıs gibi yaklaşmalıdır, çünkü belgeler içinde bireysel deneyimler hatta ideolojiler bulundurabilir.” Bloch’a (2013: 92-119) göre, tarihçiler belli başlı teknikleri yüzeysel olarak bile olsa bilmelidir. Tarihçinin en zor görevlerinden biri belgeleri toplamaktır. Kılavuz ve fihristler bu anlamda ona yardımcı olurken, bazı yazarların eserleri başında inceledikleri araştırmanın arşiv bilgilerini vermeleri de yararlı ama yetersizdir.

Eleştirel metot tarih taslağı

“Tarihsel tanıklık” konusunda tanıkların her söylediğine inanılmaması gerektiği gerçeğinden söz eden Bloch, bu noktada Ortaçağ’da sahte belgelerin çok fazla olmasından bahseder ve maddi izlerde oynamanın çok da zor bir şey olmadığını söyler. Ona göre, “kuşku” doğal bir savunma refleksidir” ve bu kuşku temelinde tarih “Eleştirel metot” ile ele alınmalıdır. Ona göre, “eleştirel metot eğer akılcı yürütülebilirse bir bilgi aracı olabilir” ve tarih tanıklıkları konuştura gibi bir misyon edinmelidir. Fakat bu noktada Bloch’un dikkat çektiği bir durum vardır. Bu durum tanıklığa zarar veren en önemli şeyin sahtekârlık olduğudur. Bir yazar ve yapıtın tarihi konusunda aldatmaca söz konusu olabilir ve bu aslında sahtekârlıktır. Örneğin Bloch’un dile getirdiği üzere, Marie-Antoinet’in mektuplarının çoğu aslında kendi imzasından çıkmamıştır. Bloch, ayrıca ithafların da çoğunlukla sahiplenme yoluyla yapılan sahtecilik olduğunu söylemekte ve birçok noter belgesinin bile en bilinçli yanlışlıklarla dolu olduğunu vurgulamaktadır. Kendinden örnek veren Bloch, emir üzerine bazı belgelere eski tarih attığını söyler. Eleştirisinin, “sahtekârlığı araştırmaya yönelik bir yöntem” olduğunu söyleyen Bloch, yalanı hayali, sebepsiz bir fiil olarak yorumlamaktadır. 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı Ortaçağ’ını yalancı çağlar olmakla suçlayan Bloch, birçok destanın pre-romantik ve romantik kuşaklarca yalan olarak üretildiğini iddia etmektedir. Bloch, yarar varsa saçmalık ve uydurmaya inanılabildiğini söylerken, yine de çok fazla tanıklığın iyi niyetli olduğunu belirtmektedir. Bloch’un demek istediği aslında gözlemleyemediğimiz, gözlemlese de bireyden bireye değişen, bilemediğimiz, ya da bildiğimiz haliyle yararlı bulduğumuz şeyi kabullenmemizdir. Bloch’a göre yalan genel kabul ölçütleriyle uyuyorsa kolektif bilinç bunu kabullenmektedir. Bloch burada örnek olarak; Belçika evlerinin cephelerinde sıvacıların merdivenlerini rahat koymaları için bırakılmış dar açıklıkların, Alman hayal gücü tarafından gerilla korkusuyla keskin nişancı için hazırlanmış mazgal deliği gibi görülmesini verir. Bloch’a göre, 1914-1918 yılları yanlış bilinç gibi birçok yanlış haberle de doludur. O dönem uygulanan propaganda ve sansür yanlışlığı engelleme çabası niteliğinde iken, cephede duyulan dedikodulardan çok hükümetin gazete ve kitaplardan önce haberleri vermesi de manidardır. Halk dönem

çalkantısı yüzünden yazılıdan çok sözlü olanlara inanmıştır. Sözlü olanın da yazılı kadar yalan ya da uydurmaya meyilli olduğunu söyleyen Bloch bu noktada Marbut'un Mémoires'de 7 Mayıs 1809'da kabarmış Tuna'yı geçip bir grup Avusturyalı'yı esir aldığı anlatısını örnek verir. Marbut böyle söylese de, Napolyon'un yazışmalarından Tuna'nın o dönem henüz kabarmadığı ortaya çıkar ve birçok tanıklık Marbut'un anlatısını yalanlar. Bu yüzden Bloch'a göre, "bir tanıklığın gerçek kabulü için başka tanıklıklarla benzeşmesi ya da doğrulanması gerekmektedir." Ortaya attığı eleştirel kıyaslama konusunda ise Bloch, aynı süredeki tanıklıkları karşılaştırmakla yetinilmemesi gerektiğini söyler ve tesadüfi kesişme kuramından bahseder. "Tesadüfi kesişme eleştiriyi evet ve hayır arası götürür, çünkü tanıklık eleştirisinde devreye giren beşeri öğeler terazinin kesesini imtiyazlı bir olasılıktan yana eğer" (Bloch, 2013: 119-170).

Tarihsel analiz nedir?

Feyerabend (2005: 104) "tarihsel olarak doğruluğuna inandığımız bir öyküyü eğlenceli öğretici bulduğumuz için anlatabiliriz, sonradan hiç de öyle olmadığını görebiliriz." der. Amerikan tarihinde bu tip öykülere sıkça rastlanır. Peki bu noktada nasıl bir analiz yapmamız gerekir? Tarihi yargılamalı mı? yoksa anlamaya mı çalışmalıyız? Tarihçiliğin "tarihi yeniden canlandırma girişimi" mi yoksa bir "analiz girişimi mi"? olduğunu sorgulayan Bloch, tarihçinin tarafsızlıktan söz edilebilir mi? sorusunu sorar ve iki türlü tarafsızlık olduğunu söyler. İlki âlimin tarafsızlığı, ikincisi ise yargıcın tarafsızlığıdır ve "ortak kökleri hakikate namusluca boyun eğmektir." Yargıç hükmünü kişisel eğilimden kaçınarak vermişse de üzerine düşünürken, Bloch'a göre âlim olayı gözlemleyip izah ettikten sonra işi biter. Ona göre tarihçi, cehennem yargıcı gibi ölmüş kahramanı yerer ya da över. Yaptığı iş aslında anlamaya çalışmaktır. Örneğin bir doktor bir salgına neden olan virüsü ve bulaşma yolunu yoksulluk olarak bulurken, sosyolog ise yoksulluk neden oluşmuştur sorusuna yönelir, çünkü amacı olan şeyi değil, sosyal olguyu anlamaktır. Bloch'a göre, "tarihte de birçok bilimde olduğu gibi nedenler önceden veri olarak kabul edilemez ve araştırılmaları gerekir" (Bloch, 2013: 171-218).

Sonuç ve değerlendirme

Annales yaklaşımı tarihi sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi birçok disiplin ile aynı paydada birleştirmiştir. Bu sayede ele alınan tarih anlayışı hem söz konusu disiplinlerden etkilenmiş, hem de onları etkilemiştir. Coğrafya, antropoloji ve sosyal tüm disiplinler Annalesçi bir yaklaşımla toplum ve tarihini anlamada önemli başarılar elde etmiştir. Bu bütüncül anlayış yani Annales'in multi-disipliner yaklaşımı tarih içerisindeki birey ve yaşantısı ile tarih denen süreci anlamayı hedeflemiştir. Burke, Annales'in en önemli başarısını "tarih biliminin geniş bir alana temel teşkil etmesi" olarak görmektedir. Annales; bütün yaklaşım ve metotlarıyla geniş araştırmalara olanak tanıdığından, birçok çevre tarafından "Annales yaklaşımı olmadan tarih yazılamayacağı" vurgulanmıştır (Burke, 2002).

Bireyi ve ona dair bir olgu olan tarihi anlamının ancak holistik bir yaklaşımla mümkün olduğuna dikkat çeken Annales Okulu, bu anlamda tarihin geçmişin anlaşılması açısından başat rolüne de vurgu yapmıştır. Annales sosyal ve komplike bir varlık olan insanı anlamak adına geçmiş gitmeyi amaçlamıştır. Çünkü yaşantısında ve eylemlerinde çok sayıda değer ve olgu bulunduran insanın geçmişi geniş bir açıdan

bakmak ile anlaşılabilir. Bunu bir gereklilik olarak ortaya koyan Annales, bu evrensel ve bütünsel yaklaşımı kuşkusuz dünya çapında kavuştuğu ünü anlamamız açısından önemlidir. Bu noktada Annales'in tarih olgusunu salt geçmiş olarak yorumlamadığının da altını çizmek gerekmektedir.

Annales'in bir başka önem atfedilmesi gereken durumu ise coğrafyayı birey ve tarih ile birleştirerek birey ve pratiklerini lokal bağlamda anlama çabasına girmiş olmasıdır. Bu çaba, bireyin geçmişine, eylemlerine, yaşam tarzı ve mekânlarına dair ayrıntıların anlaşılması açısından önemlidir.

Annales Okulu dünya üzerinde birçok tarih anlayışına etki ederken, Türkiye'deki tarih yazımını da etkilemiştir. Annales, özellikle ortaya attığı yeni yöntemlerle gerçek tarihin tüm disiplinlerle bir bütün olduğunu göstermiştir. bu çalışmada yoğun olarak faydalandığım Marc Bloch'un "*Tarih Savunusu: Veya Tarihçilik Mesleği*" adlı yapıtında tarih ve tarihçilere yüklediği görev de, temelini birey ve onun yararı amacından almış, tarihçinin görev ve sorumlulukları bağlamında geleneksel olanın yerine çok yönlü düşünme ile oluşabilecek olan yeni ve kapsamlı tarih anlayışının önünü açmıştır. Yeni tarih yazımında belge ve kaynak kullanımındaki öznellikten arınmak ile eleştirel bir bakış açısı geliştirmek üzerine düşünen Bloch'un yönetsel yeniliklerinin de Annales'in başarısında büyük rol oynadığını belirtmek gerekecektir.

Kaynakça

- Açık Ders (2013) Annales Okulu: Kökeni ve Kuruluşu (Tartışma 2: Marc Bloch). http://www.acikders.org.tr/file.php/98/LectureNotes/lecture_2.pdf, Erişim: 24 Ekim 2013.
- Bahar, Hasan (2013) *Eskiçağ Uygarlıkları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bintliff, John (1991) *The Annales School And Archaeology*. London: Leicester University Press.
- Bloch, Marc (2007) *Feodal Toplum*, Çev. Melek Fırat. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bloch, Marc (2013) *Tarih Savunusu: Veya Tarihçilik Mesleği*, Çev. Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burke, Peter (2002) *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Delice, Didem (2011) Annales Okulu ve Ricoeur'un 'Anlatı' Bağlamında Annales Okulu Eleştirisi. *History Studies*, (3)2: 101-124.
- Feyerabend, Paul (1991) *Yönteme Hayır*, Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Ara Yayınları.
- Feyerabend, Paul (2005) *Bilgi Üzerine Üç Söyleşi*, Çev. Cemal Güzel- Levent Kavas. İstanbul: Metis Yayınları.
- Iggers, Georg G. (2000) *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnalcık, Halil (2010) *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mardin, Şerif (2010) *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, Selahattin (2013) Marc Bloch ve Annales Okulu. <http://www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-annaes-okulu.html>, Erişim: 23 Ekim 2014.
- Özlem, Doğan (2001) *Tarih Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

- Öztürk, Levent (2004) Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9: 207-213.
- Skocpol, Theda (2008) *Tarihsel Sosyoloji Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sönmez, S. Erdem (2008) *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şimşek, Ahmet (2012) *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*. 3. Baskı. İstanbul: Tarihçi Yayınevi.
- Yalansız, Nedim (2009) Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9): 493-498.
- Yelken, Ramazan (2007) Tarihin Söyleminde Toplumsal Gerçekliğe Geçişler: Tarih Sosyolojisine Bir Giriş. *Tarih Sosyolojisi*, Der. Ramazan Yelken, ss. 22-24. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yıldız, Erdal (1994) *Annales Tarih Okulu'nun Bütünsel Tarih Anlayışı ve Fernand Braudel*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.